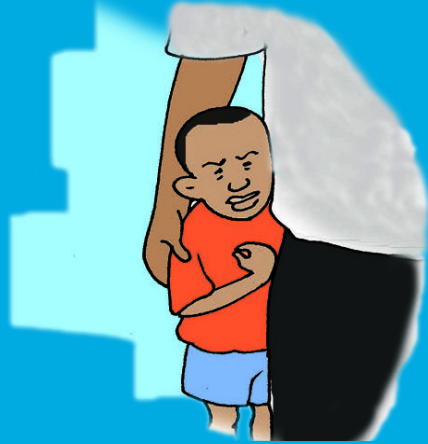

ENGERI Y'OKUYAMBA OMWANA WO ALINA OBULEMU OBUVA KU BWONGO

Ebikwata ku bulemu obuva ku bwongo

Okunyonyola: Obwongo bufuna obuvune nekivako obulemu. Obulemu Buno bukosa entuula, entambula, enyimirira, okwogera oba empuliziganya, endya, buleta okwesika, bukosa okuyiga wamu ne neyisa.

- Olusi obulemu buno bukosa oludda lumu olw'omubiri.
- Ebiseera ebisinga, tetumanya kireta bulemu buno.
- Obulemu buno tebuva ku ddogo oba kikolimo.
- Obulemu buno tebuwona.
 - Kikulu nnyo okukiriza embeera eno era oyambe omwana wo. okula nayo. Ymba omwana wo okula nga yesobola nga bwe. kisoboka
- Obulemu buno tebukwata.

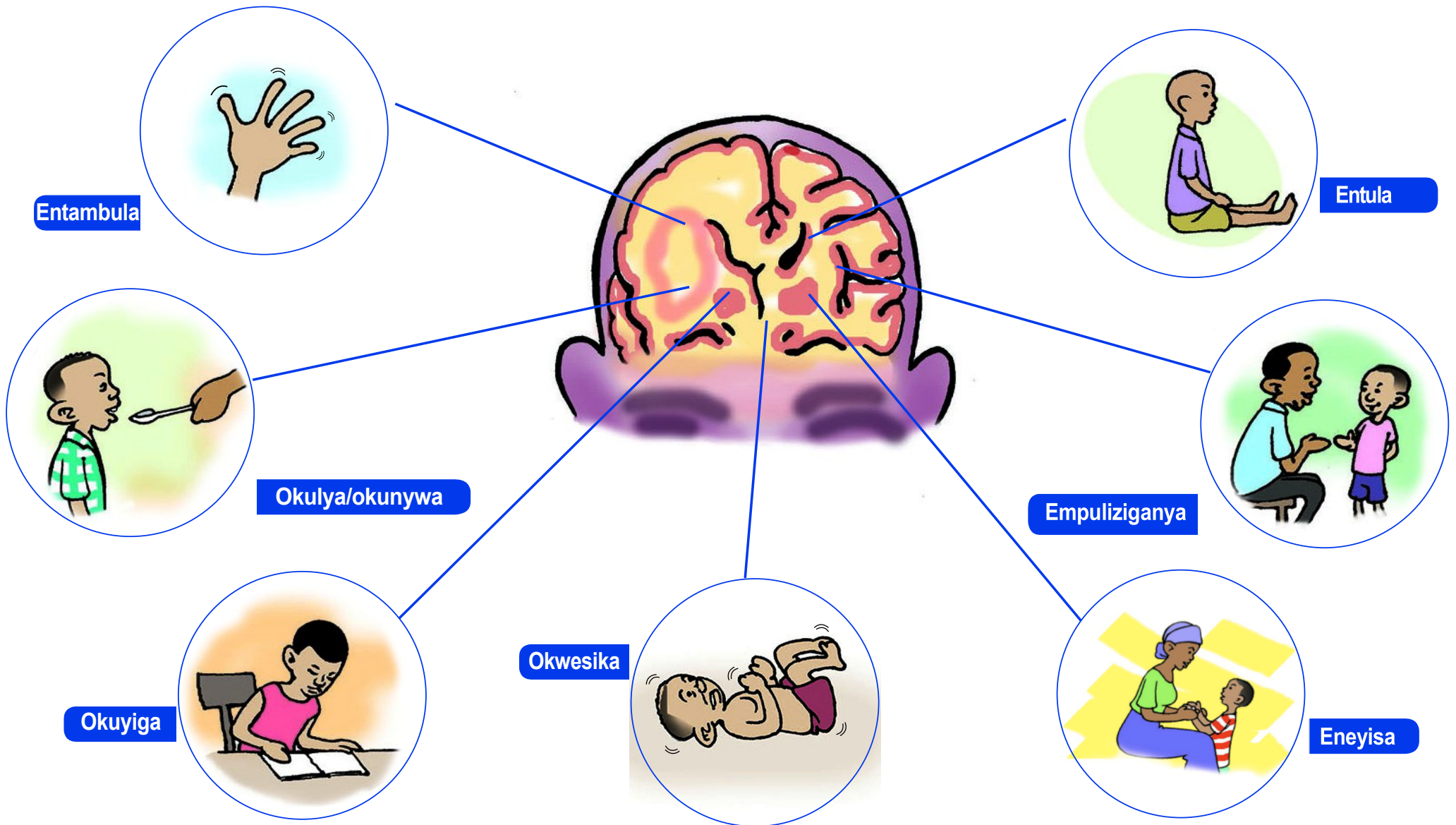
Ekibuuzo:

Lwaki omwana alina obulemu obuva ku bwongo afuna obuzibu mu kussa? (Eky'okuddamu = kiva ku ntula oba enyimirira y'omwana)

Lwaki abaana abalina obulemu obuva ku bwongo bakonziba?

(Eky'okuddamu = bafuna obuzibu mu kulya n'okunywa)

Ebikwata ku bulemu obuva ku bwongo

Okutegeera amangu obulemu obuva ku bwongo

Abaana abawere babera n'obumu ku bubonero buno:

- Okukakanyala

- Mu bifo ebimu, nga okwebaka ku mugongo, kiba kizibu Okuweta omubiri gw'omwana, okumwambaza oba okumulera.
- Omwana wo kimuberera kizibu okubeera mu bifo ebimu, nga okwebakira ku mugongo.

- Okulebera

- Omutwe gw'omwana wo gulebera era tasobola kusitula. Emikono Na magulu nga gitunudde wani bwomusitula mu banga. Omwona yekyusa kitono.

- Omwana akula mpola

- Okuyiga okusitula omutwe n'okutuula kitwala ebbanga ddene, era omwana ayinza obutafayo kubitundu ebimu eby'omubiri.

- Okulya kuzibu

- Okuyonka n'okubira bizibu. Omwana wo bwomuwa emere oba Amata abizza. Omwana tasobola kubunira.

- Eneyisa ettali ya bulijjo

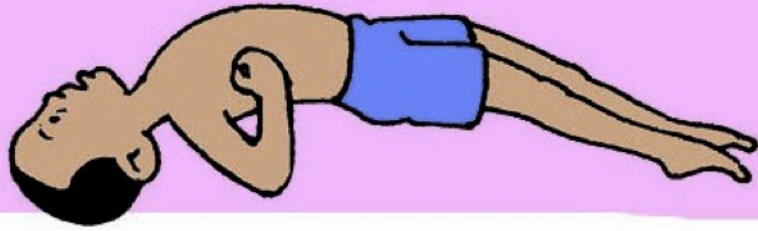
- Omwana akaba nnyo, ababika nti talina mirembe era yabakka bubu. Ayinza okuba musirifu ennyo era nga yebaka nnyo.

Ekibuuzo:

Embeera bweziti wali ozilabyeko?

Okutegeera amangu obulemu obuva ku bwongo

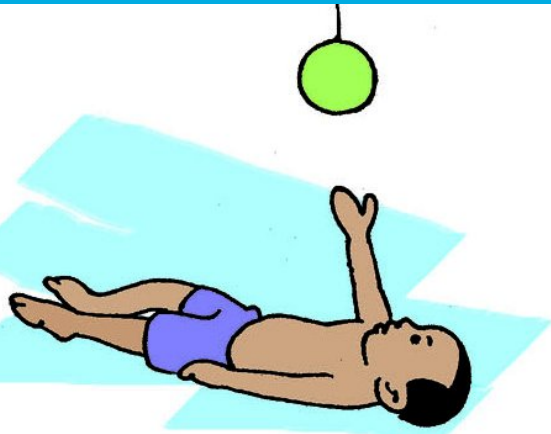
Okukakanyala

Okulebera

Omwana akula mpola

Okulya kuzibu

Obuyambi obusokerwako

- Tolwawo kufunira mwana wo buyambi.
- Omwana wo mufunire obujanjabi amangu ddala nga bwekisoboka.
- Twala omwana wo akeberebwe ku ddwaliro elikuli okumpi.
- Buliriza ebifo wa abaana abaliko obulemu we bayambibwa oba we bajaranjabirwa.
- Buliriza amanye awali abantu abatendekebwa mu kuyamba abaana Abalina obulemu.
- Obujanjabi bubera waka, so si mu ddwaliro.
- Abazadde nabalabirira omwana basobola okuyiga engeri yo Kulabiriramu abaana abalina obulemu obuva kubwongo awaka.

Ekibuuzo:

Olina ebifo oba amalwaliro gomanyi mu disitulikiti yo awayambirwa abaana balina obulemu)?

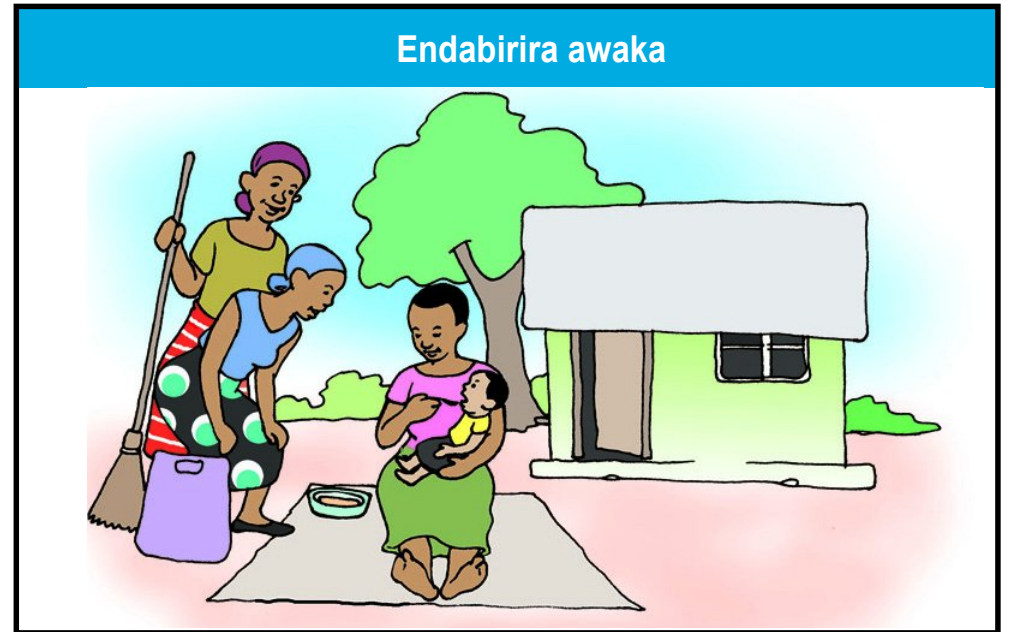
Omanyi abantu abatendekebwa okuyamba abaana abalina obulemu gyebakola (nga batendeka okuzesa omubiri, abasomesa, abayamba mu kw'ogera)?

Obuyambi obusokerwako

Okugenda mu ddwaliro

Endabirira awaka

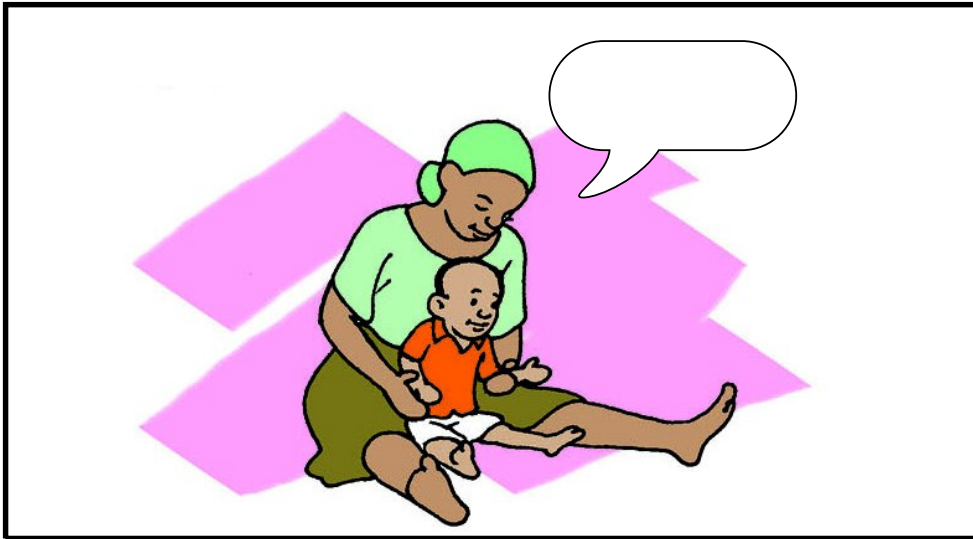
Empuliziganya

- Tunulila, yogera mu kwateko era muyimbire
- Bulira omwanawo ekyo kyokola
- Omwana wo muwe eby'okulondako:
 - Yee/nedda, kozesa obubonero, songa, kozesa olubawo , sseka.
- Kozesa ebigambo no'bubonero obwangu.
- Omwana muwe obudde okudda.
- Tokakka mwana kwogera.

Ekibuuzo:

**Wa ngeri ezenjawulo ez'empuliziganya?
(Ebyokuddamu:
okwogera, okwata,
gestures, okukopa ebiri mu
maso wamu nobubonero
bw'omubiri.)**

Empulziganya

Okulya

- Ekifo mwoteka omwana:
 - Omwana mulere busimba
 - Omwana mutunuze gyoli
 - Omutwe gutereze kyenkanyi
 - Wanirira oluba.
- Omwana mutandise ku mmere ey'enjawulo
 - Abaana abalina obuzibu mu kumira betaaga emmere engumu
 - Wa akatole ke mmere katogo naye nga kalimu ebirisa byonna
- Omwana muyigirize okwerisa.

Ekibuuzo:

Lwaki tuwanirira oluba nga tuliisa omwana aliko obulemu obuva ku bwongo?

Osobola okuwa emmere mu bika ebyenjawulo?

Okulya

Nedda

Yee

A

B

C

Ekifo omw'okuteka omwana

- Engeri ey'okusitula omwana wo
 - Omwana musitule mu busimba
 - Funya ebunwe n'amavivi.
- Engeri y'okuyamba omwana okugalamira
- Mwebase ku lubuto:
 - Wansi tekayo ekintu nga akatto oba omuzingo
- Bwoba omwebasiza ku ludda:
 - Emikono giteke mu maso.
 - Funya ebunwe wamu namavivi.
- Mu kutuula
- Nga okozesa entebbe eyenjawulo:
 - Ebigere biteke kutaka oba wansi.
 - Ebitundu by'omubiri byesigamye entebbe.

Ekibuuzo:

Lwaki ekifo omutekwa omwana kikuku nnyo eri baan abaliko obulemu obuva ku bwongo?

(Eby'okuddamu: Okuziyiza okukakanyala, Okusobozesa omwana okola emirimu, empuliziganya wamu n'okulya.)

Okusitula omwana

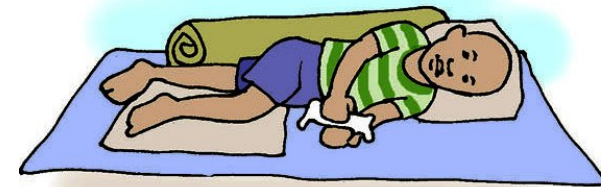
Ensitula y'omwana

Engalamira

Enebaka

Okutuula mu entebbe

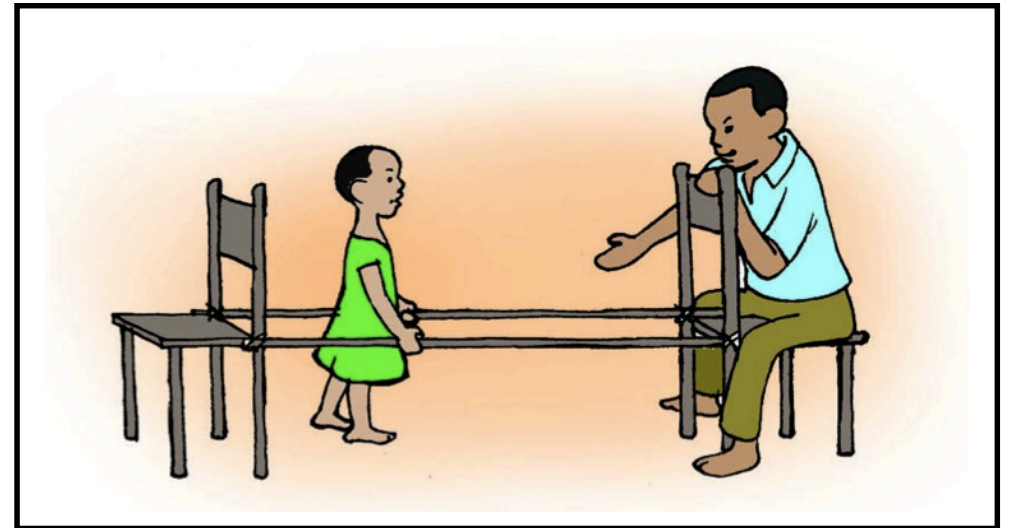
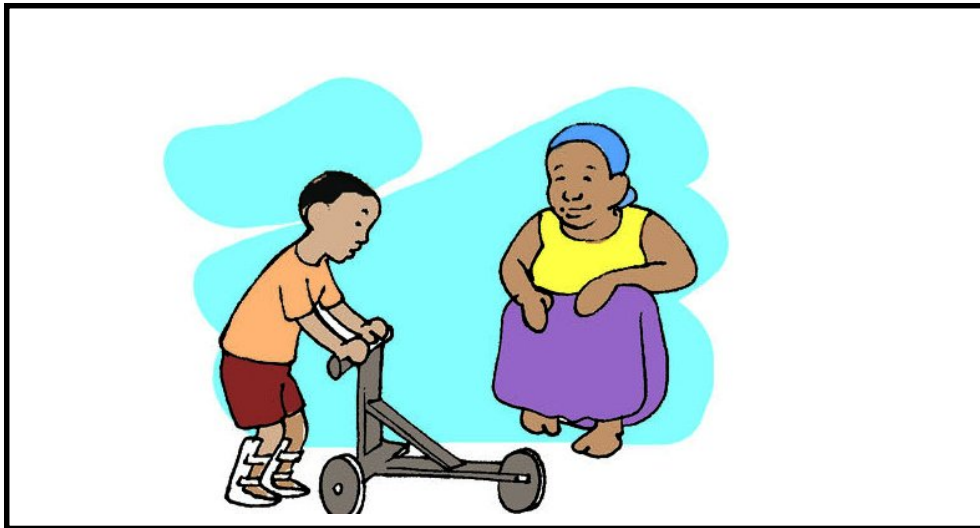
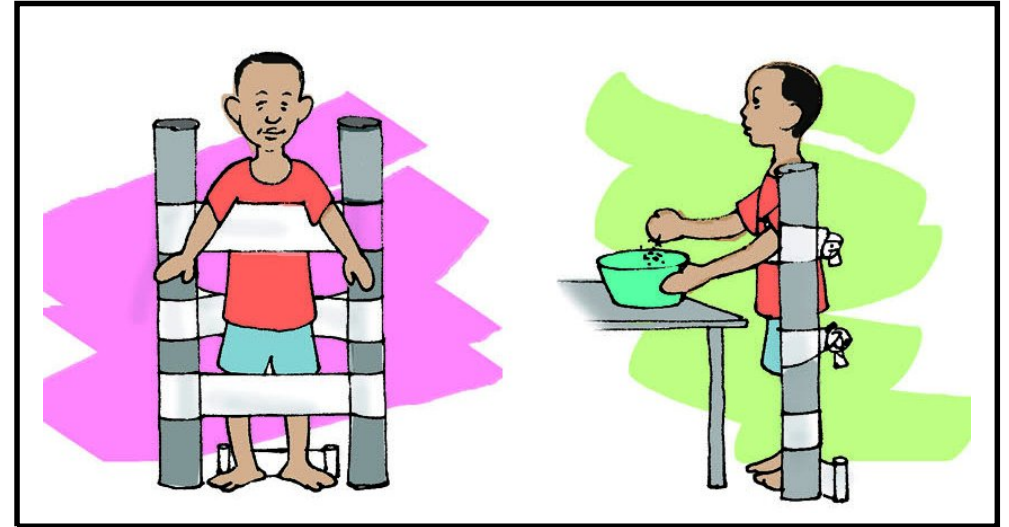
Okuyimirira wamu n'okutambula

- Abaana betaaga okukwata ku kintu okusobola okutambula oba okuyimirira.
- Bakwate ku ntebbe oba emeza.
- Simba enkondo bbiri ez'emiti omwana ayigire okwo okutambula.
- Omwana bwayiga okuyimirira n'obuyambi, muyigirize okuyimirira yekka.
- Kiyinza okuba ekyangu omwana okuyimirira ku ntebbe okusinga okuva wansi.
- Omwana muyigirize entambula oba enyimirira entufu
- Okusimbula, yetaaga okuteka obuzito ku kugulu okumu nayimusa okulala
- Abaana abasinga/abangi bajja kulwawo okuyiga okutambula bokka.
Bayinza okwetaga ebibayambako ng'engato ez'enjawulo oba emiggo

Ekibuuzo:

Funa engeri endala ezenjawulo okuyimba mu okuyimirira n'okutambula.

Okuyimirira wamu n'okutambula

Ebikolebwa buli lunaku

- Omwana muyigirize okwekolera emirimu
- Okunywa n'okulya:
 - Lekka omwana agezeko okwerisa.
 - Omwana atule busimba yekka ku ntebbe oba akatebbe.
 - Omwana ayinza okwetaga okozesa ekijjiko ekiriko omukonda omunene ogumwanguyira okwata.
- Okukozesa kabuyonjo:
 - Nga otwala omwana mu kabuyonjo, muleke agezeko nga nga kwasobola okweyambula n'okweyambaza.
 - Kola ekintu ekiringa enkondo omwana kwayinza okwekwata.
 - Kozesa aka sanduko oba entebbe eyenjawulo omwana mwayinza okutuula

Ekibuuzo:

**O mukono gw'ekijjiko ogufuula otya omunene, okusobozesa omwana ogukwata?
(Ekyokuddamu = gusibeko ekintu)**

Waliwo engeri endala okujjako ezo eziragiddwa wano mu bifananyi, okusobozesa omwana aliko obulemu obuva ku bwongo okukozesa kabuyonjo

Ebikolebwa buli lunaku

Okunywa n'okulya

Okugenda mu kabuyonjo

Okwambala n'okwoza

- Omwana muyigirize okwekolera emirimu gino
- Okwambala:
 - Omwana ayinza okuyiga okwambala nga agalamidde ku ludda.
 - Bwatuula mu nsonda neyesigama ku kisenge kiyambako okwetengerera
 - Omwana mukirize okwekwata ku kintu bwekiba kyetagisa.
- Okwoza:
 - Kubiriza omwanawo okweyoleza.
 - Omwana bwayiga okweyoreza, ayinza okwagala okwekwata ku kintu kimuwe obusobozi.

Ekibuuzo:

Engeri ki ez'okweyambaza oba okwoza eziyinza okuyamba omwana okwebezawo yekka nga bwe kisoboka?

Okwambala n'okwoza

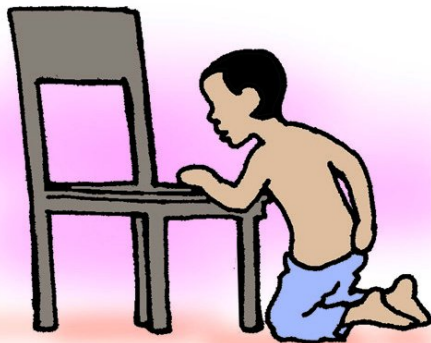
Okwambala

Okwoza

Okwambala

Okwoza

Okuzanya

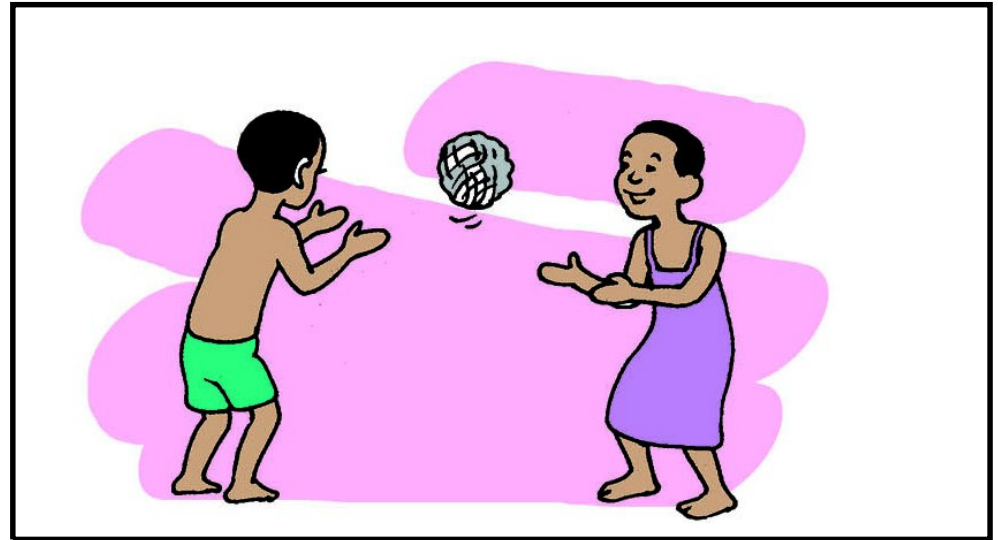
- Okuzanya kuyamba omwana okula obulungi.
- Kubiriza omwana wo okukozesa emikono gyombi oba okumu.
- Omwana muyigirize okukwata n'okutta eby'okuzanyisa.
- Omwana muyigirize okuzanya nga tunudde mu bifo eby'enjawulo.
- Kubiriza abaana abalala okuzanya n'omwana wo.

Ekibuuzo:

Bifo kki eby'enjawulo ebirala by'oyinza okubiriza omwana wo kuzannyiramu?

(Eby'okuddamu: Nga atudde, nga afukamidde oba nga ayimiridde.)

Okuzanya

Okwesika

- Yiga okutegeera obubonero obulanga nti omwana wo ayinza okwesika. Obumu kububonero bwe bunu; enkyukakyukya mu mbeera z'omwana, omwana okukabakaba oba okulaga okutya.
- Omwana bweyesika, muterezze, naye tomukaka kwekyusa.
 - Bwekiba kyetagisa, omwana mugalamize ku ludda.
 - Toteka kintu kyonna mu kamwa k'omwana.
 - Kyusa omutwe gw'omwana gube ku ludda lumu.
- Genda mu ddwaliro ofune eddagala era ogoberere ebiragiro by'omusawo.
- Omwana ayesise aba takolimiddwa era aba takwatidda mizimu.

Ekibuuzo:

Omwana eyesisse alina okulabibwa mangu omusawo. Omanyi lwaki?

Okwesika

Eneyisa y'omwana

- Omwana wo yetaaga omukwano n'okufibwako. Omwana awulira nti ayagalwa ajja kweyisa bulungi.
- Muwe ebiragiro ebilambulukufu. Tomuwa biragiro bingi.
- Gendera ku mateeka g'otaddewo. Tokyusakyusa.
- Yongera manyi mu neyisa gyoyagala. Kino kikole ng'oberera bino:
 - Omwana muwe akasiimo bwaba akoze kyoyagala. Kino kiyinza okuba eky'okulya oba okumuggwa mu kifuba.
 - Tendereza eneyisa, so si muntu.
- Wesonyiwe eneyisa gyotoyagala.
- Embonereza olumya omubiri teyigiriza neyisa ntufu oba enungi.
- Totulugunya era tokuba mwana.
- Eneyisa gyotayinza kwesonyiwa, gezako "obudde buweddeyo".
Kino kitegeza okutwala omwana mu kifo w'omulabira naye nga ekifo kino omwana takinyumirwa.

Okubaganya ebirowoozo:

Twogere ku yinza okuva mu kubonereza omwana nga omutusaako obulumu.

Eneyisa y'omwana

Wesonyiwe eneyisa gyo toyagala

Sanyukira eneyisa enungi

Tokuba mwana

Okuyamba abazadde okulabirira abaana babwe abaliko obulemu

- Funa obudde obwo kwelabirira .
- Saba omuntu awaka oba mukwano akuyambe ko okulabirira omwana olwo lumu.
- Tokweka mwana wo. Mutwale ebweru.
- Nonya bazadde abalala abalina omwana ng'owuwo.
- Nonya era ofune obuyambi obwekikugu.
- Yigiriza abaana abalala okuzanya n'okulabirira omwana wo.

Ekibuuzo:

Buzibu ki bwolowooza bazadde ba baana abalino obulemu obuva kubwongo bwebasanga?

Okuyamba abazadde okulabirira abaana babwe abaliko obulemu

Nonya amaka amala agalina omwana
Ng'owuwo

Somesa abaana abalala okuzanya
n'omwana wo

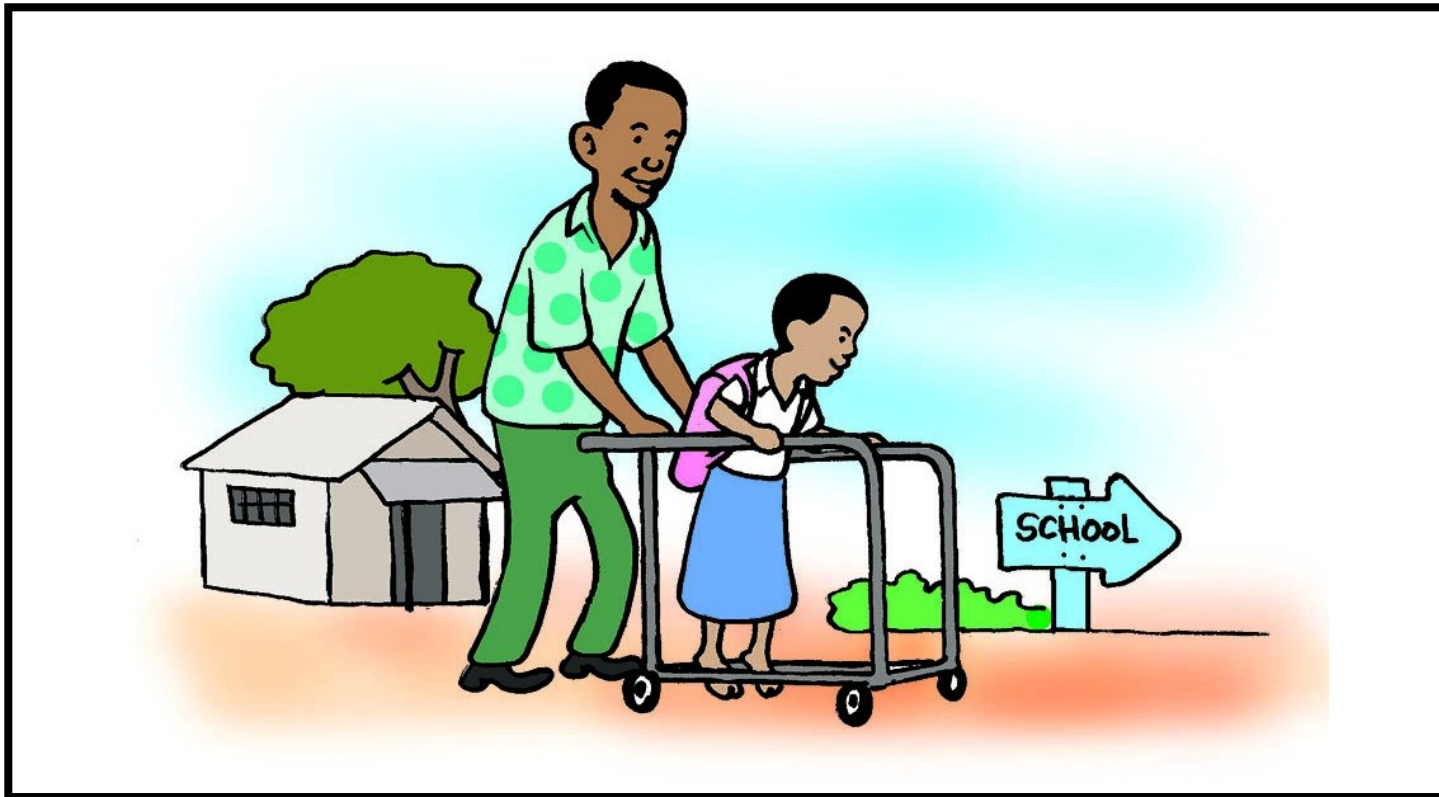
Okugenda ku somero

- Abaana balina okugenda kusomero.
- Yogera n'omwana wo kwekyo kya genda okusanga ku somero.
- Yogera n'omusomesa, owe by'obulamu akola ku kyalo, abakulembeze b'ekyalo basobole okuyamba.
- Saba omusomesa okuyambe mu:
 - Kutuuzza omwana ku ntebbe eyo mu maso omusomesa wa mulabira.
 - Okubiriza abaana ablala okuyamba omwana ngali ku somero.
 - Okuuma omwana wo aleme okutulugunyizibwa.
- Wa esomero amagezi ku bikwata n'omwana okugenda mu kabuyonjo nebilala ebikwata ku mwana.

Ekibuuzo:

Olowooza kisoboka omwana wo okugenda ku somero?

Okugenda ku somero

Ebikolebwa awaka ne ku kyalo

- Leka omwana wo yenyigire mu bikolebwa ku kyalo nga abaana abalala.
- Twala omwana wo mu bifo ebisanyukirwamu wamu ne mu nkungana z'eddini.
- Leka omwana wo azanye an'abaana abalala
- Leka omwana wo ayambeko ku mirimu egy'awaka.
- Laga abantu mu kitundu kyo nti omwana wo wanjawulo era ayagalibwa.

Ekibuuzo:

Omuzadde ayinza atya okuyamba omwana we okuzanya n'abaana abalala?

Ebikolebwa awaka ne ku kyalo

Engeri y'okuyamba omwana wo alina obulemu obuva ku bwongo

Index

2	Ebikwata ku bulemu obuva ku bwongo
4	Okutegera amangu obulemu obuva ku bwongo
6	Obuyambi obusokerwako
8	Empuliziganya
10	Okulya
12	Entuula
14	Okuyimirira n'okutambula
16	Ebikolebwa buli lunaku
18	Okwambala n'okwoza
20	Okuzanyala
22	Okwesika
24	Eneyisa y'omwana wo
26	Okuyamba abazadde okulabirira baana babwe abalina obulemu
28	Okugenda ku somero
30	Ebikolebwa awaka ne ku kyalo

Ekitabo kino kyakolerwa Tanzania ne kitongole kya CCBRT ne CBM wamu nobuyambi obwava mu EU/CBM nga bakoleganira wamu ne APDK, Kenya.
Entekateka eno elubirira okendeeza obulemu , n'okuziyiza ebiva ku bulemu okuyita mu ntegeka ennungi eri abakyala abazaala n'abaana abawere abazalibwa
Wamu n'okumanyisa mu byalo.

Changing Lives, Changing Communities

Empowering persons with different abilities

together we can do more

